

PROSJEKTRAPPORT

SYNSTOLKING

ÅPNER KULTUREN

Norges Blindforbund
– synshemmedes organisasjon

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	Forord.....	3
2	Prosjektgruppen.....	4
3	Hva er synstolking?	4
4	Observasjonstur til Sverige	5
4.1	Moderna Museet i Stockholm.....	5
4.2	Filminstituttet i Sverige	6
4.3	Organisering og finansiering i Sverige	7
4.4	Synstolkens arbeidoppgaver.....	7
4.5	Liljevals Museum i Stockholm	8
4.6	Uppsala Stadsteater	8
5	Gjennomføring	9
5.1	Synstolking av teaterstykke og film	10
5.2	Synstolking på konferanser.....	10
5.3	Erfaringer fra teater	10
5.4	Erfaringer fra kino	12
5.5	Generell erfaring	13
6	Intervju av forsøksgruppen.....	14
6.1	Synspunkter på hva en synstolk bør gjøre.....	14
6.2	Hva bør beskrives	15
6.3	Opplevelsen av synstolkingen.....	15
6.4	Synstolkens introduksjon i forkant.....	16
6.5	Hva kunne vært gjort annerledes	16
6.6	Kvaliteten på utstyret	17
6.7	Andre arenaer der synstolking kan benyttes.....	17
6.8	Utfordringer	17
7	Organisering og økonomi	18
7.1	Organisering av synstolkutdanningen	18
7.2	Forslag til organisering.....	18
7.3	Prosjektets forslag til innhold i utdanning av synstolker	19
7.4	Økonomi.....	21
7.5	Tolkeutstyr	22
7.6	Andre aktører som jobber med synstolking.....	22
8	Ressursbruk ved synstolking	23
8.1	Ressursbruk ved teaterstykket "Kristin Lavransdatter"	23
8.2	Ressursbruk ved kinostykket "Gymnaslærer Pedersen"	23
9	Sluttbetraktninger	24

1 Forord

Ideen til prosjektet "Synstolking åpner kulturen" ble unnfanget under en samtale mellom Terje Karlsrud og undertegnede. Terje som er helt blind, hadde lest i et tidsskrift utgitt av "Forbundet for Finnlands Svenske Synsskadade" om hva synstolking hadde betydd for blinde og svaksynte. Artikkelen omhandlet også hvordan den erfarne synstolken fra Uppsala, Nico Psilander, arbeidet og hvordan opplæringen av nye tolker foregikk.

Synstolking innebærer at tolken synstolker visuell informasjon vi får gjennom synssansen. Det vil si at han beskriver hvem som er til stede, hva som skjer, kroppsspråk, nonverbal kommunikasjon og hvordan ting ser ut og er plassert i forhold til hverandre.

Vi konkluderte med at dette måtte også vi kunne få til. Norges Blindeforbund Sør-Trøndelag var positive og vi avtalte at jeg skulle jeg utarbeide en prosjektbeskrivelse og søknad til Helse og Rehabilitering.

Prosjektets primære mål har vært å gjøre et forsøk på å likestille synshemmede med seende med hensyn til tilgjengelighet til ulike kulturtilbud. Vi har også hatt som mål å utarbeide en fagplan for utdanning av synstolker i Norge. For å sikre et framtidig utdanningstilbud ønsket vi å etablere et samarbeid med tolkelinja ved Høgskolen i Sør-Trøndelag. Rapporten vil også komme inn på områder som organisering og økonomi i en framtidig synstolketjeneste.

For å prøve ut hvordan synstolking vil bli mottatt her i landet har vi hatt som delmål å få startet utdanningen av tre til fem norske synstolker. Et annet delmål har vært å forsøke å legge inn et synstolket lydspor på DVD.

Prosjektet er gjennomført i nært samarbeid med Trøndelag Teater, Trondheim Kino og Tolketjenesten ved NAV Hjelpemiddelsentral i Sør-Trøndelag. En spesiell takk til skuespiller Halbjørn Rønning ved Trøndelag Teater for godt samarbeid og Helse og Rehabilitering som gjennom sin økonomiske deltakelse har gjort prosjektet mulig.

Kyrksæterøra, 15. februar 2007

Gustav Gundersen
Prosjektleder

Forsidefoto:

Øverst: Fotograf Glen Musk, Adresseavisen. Terje Karlsrud og synstolk Audun Nyhus i salen på Trøndelag Teater

Nederst: Fotograf GT Nergå - Krisin Lavransdatter på Trøndelag Teater. Tone Mostraum som Kristin og Harald Brenna som Broder Edvin.

2 Prosjektgruppen

Prosjektgruppen har bestått av:

- Gunnhild Haug – rådgiver og tolk ved tolketjenesten, NAV Hjelpemiddelsentral Sør-Trøndelag
- Terje Karlsrud - adjunkt ved Gerhard Schønings skole i Trondheim og medlem av Norges Blindforbund Sør-Trøndelag
- Gustav Gundersen – konsulent, tidligere rehabiliterings- og opplæringskonsulent i Norges Blindforbund

Intervju av forsøksgruppen ble gjennomført av Beate Riege, journalist og sekretær i Norges Blindforbund Sør-Trøndelag. Hun har også stått for redigering av prosjektrapporten.

Prosjektet startet i slutten av januar 2005 og en konkret arbeidsplan ble straks utarbeidet. Et naturlig valg av samarbeidspartner var NAV Hjelpemiddelsentral Sør-Trøndelag, som har tolker med bred kompetanse i tolking for døve og døvblinde. Prosjektgruppen inngikk et samarbeid med synstolk Nico Psilander fra Uppsala og erfaringer og kunnskap fra "Synskadades Riksforbund" i Sverige ble innhentet. Vi hadde samtaler med Trøndelag Teater og Trondheim Kino om et tettere samarbeid for å få utprøvd synstolkingen. Det ble besluttet å ta en observasjonstur til Stockholm og Uppsala, hvor målet var å oppleve synstolking og snakke med brukere og de som organiserer tjenesten. Prosjektgruppen ble tidlig i arbeidet klar over at økonomi og organisering av synstolketjenesten ville komme til å stå sentralt i det videre arbeidet.

3 Hva er synstolking?

NAV Hjelpemiddelsentral Sør-Trøndelag avd. Tolketjeneste ble våren 2005 forespurt om å stille med seks tolker til deltagelse i prosjektet. Bakgrunnen for at tolkene ble spurt, var at de gjennom sin tolkeutdanning har opplæring i tolking, beskrivelse/informasjon og ledsaging av kombinert syn- og hørselshemmede/døvblinde. Denne kompetansen ble ansett som et godt utgangspunkt for synstolking.

Prosjektets målsetting var at synshemmede personer skal få økt sine kulturelle opplevelser gjennom synstolking av kulturarrangement. Prosjektet valgte synstolking av ett teaterstykke og en kinofilm.

Synstolking innebærer at tolken synstolker den visuelle informasjonen vi får gjennom synssansen, noe som er viktig i forhold til forståelsen av situasjonen. Det vil si at synstolken beskriver og informerer om

situasjonens kontekst; hvem som er tilstede, hva som skjer, hvordan omgivelser og personer ser ut og er plassert i forhold til hverandre og endringer i situasjonen. Videre formidles kroppsspråk og nonverbal kommunikasjon.

Synstolken må plassere seg slik at han har god utsikt og gode lytteforhold til situasjonen som skal synstolkes. Samtidig må ikke synstolken bli et forstyrrende element. Synstolken snakker i en mikrofon med sender og hver enkelt bruker har mottakere og lytteutstyr. Den passive tolken benytter også det samme lytteutstyret og på den måten sikrer man at det tekniske fungerer. Brukerne må plassere seg slik at de kan motta auditive inntrykk ved at de hører det som skjer og samtidig mottar visuell informasjon fra synstolken.

Synstolken har grundig forberedt sin synstolking, i dette tilfellet ved å se teaterstykket og filmen tre ganger på forhånd. Underveis i forberedelsene velger tolkene ut hvilken informasjon som skal synstolkes og planlegger hvor det er rom for synstolking underveis i forestillingen. Det er viktig at tolkene finner fram til nøkkelord som gir raske og gode beskrivelser. Når forestillingen starter synstolkes det mellom replikker og andre auditive virkemidler som for eksempel musikk. Her kreves god timing. Andre hjelpemidler som benyttes ved forberedelse er å lese om stykket eller filmen via litteratur eller internett, synonymordbok, snakke med aktører osv. Introduksjonsteksten består av en generell informasjon om forestillingen og meningsbærende informasjon i forhold til konteksten som tolken ikke får tid til å tolke underveis. For å ha tid til å gjennomføre introduksjonene og gi en kort beskrivelse av salen og publikum, må synstolkene og brukerne være på plass med teknisk utstyr ca. 15 min. før forestillingen starter.

4 Observasjonstur til Sverige

Prosjektgruppen dro på observasjonstur til Stockholm og Uppsala 7. – 9. april 2005.

4.1 Moderna Museet i Stockholm

"Synskadades Riksforbund Sverige" (SRF) avd. Stockholm v/Karin Hjalmarsson og Vivian Emanuelsson hadde første dag ordnet med et besøk på Moderna Museet i Stockholm. Intendanten Maria Taube og kunstpedagog Ann Joki Jakobsen fra pedagogisk avdeling tok i mot oss. Under lunsjmøtet fikk vi informasjon om hvordan de arbeidet for å legge til rette for funksjonshemmede med utgangspunkt i Sveriges politiske handlingsplan for funksjonshemmede og "Nordiska handikapp frågor".

Det Moderna Museet er et statlig allment museum med gratis inngang. Intendanten Maria Taube mente at museet har ansvar for å gjøre det tilgjengelig for alle i samfunnet, deriblant funksjonshemmede.

Det Moderna Museet har som mål "Det demokratiske rommet". Tilgjengelighet er et viktig stikkord og de arbeider med å lage en tilgjengelighetsplan. Museet står for finansieringen av tilretteleggingen. De er veldig opptatt av at alle ansatte på de ulike avdelingene, med ulike faglige arbeidsområder, har kunnskap om tilrettelegging. På denne måten skapes en felles holdning og kontinuitet i arbeidet med tilrettelegging for funksjonshemmede. Erfaringene deres er at nøytrale tolker ofte er mer egnet til synstolking enn for eksempel kunstnere, som lettere fortolker synsintrykkene.

De ansatte var for øvrig svært opptatt av at det må arbeides mye med informasjon på alle plan for å skape holdningsendringer for å lykkes i arbeidet med å legge til rette for kulturopplevelser for alle funksjonshemmede.

Tilrettelegging museet har prøvd ut i forhold til synshemmede er:

- Audioguide (beskrivelse og generell informasjon om museet, bygning og kunstutstillinger på CD / tape).
- Egne visninger for synshemmede etter bestilling.
- Taktile kopier av kunstverk for berøring.

I lokalene til SRF møtte vi to representanter fra organisasjonen som orienterte oss om organisasjonens arbeid med synstolking. SRF var initiativtaker til synstolkearbeidet for ca. 10 år siden. De startet med synstolking ut fra et reelt behov, og støttet seg til Sveriges handlingsplan om et tilgjengelig samfunn. Det ble inngått samarbeidsavtaler med flere kulturinstitusjoner om ansvarsfordeling for gjennomføringen.

4.2 Filminstituttet i Sverige

Vi ble også invitert til å overvære synstolking av filmen "Kokken". På kinoen ble vi møtt av en person fra ledsagertjenesten som var bestilt av SRF. Han hadde blant annet ansvar for tolkeutstyret, en koffert med en sendermikrofon og 20 mottakere. De synshemmede fikk hver sin mottaker og synstolken benyttet sendermikrofonen. Vi som var til stede for å oppleve og lære, benyttet også mottakere for å kunne lytte til synstolken. Tolkeutstyret ble utlevert i ventehallen på kinoen og vi gikk inn i salen i god tid før filmen startet. På den måten fikk sjekket at utstyret og teknikken fungerte på forhånd. Vi satt samlet i salen fra rad fem og bakover. Synstolken satt på første rad og synstolket. Andre kinogjester ble ikke forstyrret av dette. Det er mye lyd/musikk under filmer generelt og man kan snakke lavt i mikrofonen. Utstyret var lett å bruke. Vi kunne regulere lydstyrken individuelt og lyden var meget god.

Filminstituttet i Sverige (tilsvarende Norsk Film) startet med synstolking av film og Petter Liljekrona var den første synstolken. Han var tilknyttet filminstituttet og ble lønnet derfra. Det ble raskt klart at behovet for flere synstolker var stort og Petter Liljekrona startet da opplæringen av tolker sammen med SRF. Rekrutteringen av de fleste synstolkene ble gjort blant ansatte, eller personer med tilknytning til kulturinstitusjonene.

4.3 Organisering og finansiering i Sverige

Med utgangspunkt i Sveriges politiske handlingsplan for funksjonshemmede og "Nordiska handikapp frågor" mener SRF prinsipielt at det er de ulike institusjonene og virksomhetene som har ansvaret for å gjøre arrangementene mer tilgjengelige. Det gjelder også finansieringen, spesielt i forhold til institusjoner som er statsstøttet eller statlige. I dag lønnes synstolkene av de ulike arrangørene der synstolkingen foregår.

I Stockholm har SRF og synstolkene et årlig planleggingsmøte der de avgjør ut fra en kulturkalender hvilke tilbud som skal synstolkes. SRF drifter tilbudet gjennom å ha ansvaret for annonsering, billettbestilling og avklaring av finansiering. SRF har kjøpt inn teknisk utstyr for synstolking og har ansvaret for drift og vedlikehold av dette.

Det synstolkes 25 planlagte aktiviteter i Stockholm pr. år, 10 filmer, 10 teaterstykker og fem andre kulturtiltak. I tillegg blir en del aktiviteter synstolket på sparket etter behov. Synstolkingsarbeidet ellers i Sverige varierer fra by til by og fra distrikt til distrikt, alt ut ifra hvor langt samarbeidet er kommet mellom SRF og de ulike kulturaktører i det aktuelle området.

4.4 Synstolkens arbeidoppgaver

Vår andre dag i Sverige tilbrakte vi i Uppsala hvor vi møtte synstolken Nico Psilander. Hans yrkesfaglige bakgrunn er kinomedarbeider, nå som bestyrer av den kommunale kinoen i Uppsala. For ca. 10 år siden fikk han forespørsel om synstolking av filmen "Änglagården andra sommaren". Han var villig til å prøve, og siden har han fortsatt med synstolking. Etter hvert har han utviklet et opplæringstilbud for andre synstolker.

Nico Psilander skisserte synstolkens arbeidsoppgaver på følgende måte:

- Forberedelse gjennom å se filmen 2-3 ganger.
- Lage en introduksjon i forkant av filmen/teaterstykket ved å informere om sanger, tidsepoke, miljø, ulike rollefigurer, bruk av effekter m.m.
- Formidle det visuelle uttrykket.

- Formidle nonverbal kommunikasjon.
- Ikke fortolke innholdet.
- Synstolkingen må foregå mellom replikkene.
- En god synstolk prater fort og tydelig, sier mye på kort tid, har god språkbeherskelse, kjennskap til fagområdet den tolker, blikk for detaljer, god til å komprimere og til å finne "nøkkelord".

Etter avtale med de ulike kulturinstitusjonene kan synstolken komme inn gratis på arrangementene for å gjøre sine forberedelser. Vi avtalte at Nico Psilander skulle komme til Trondheim 13. og 14. juni 2005 for å holde kurs for seks til åtte tolker ved Hjelpemiddelsentralen i Sør-Trøndelag avd. Tolketjenesten. Ut ifra informasjon om kursdeltakernes faglige bakgrunn, mente Nico at et lynkurs på to dager var tilstrekkelig for å komme i gang. Han mente at seks deltakere var det ideelle antallet på kurset.

4.5 Liljevals Museum i Stockholm

Nico Psilander hadde også erfaring med audiotolking fra Liljevals Museum i Stockholm. Der leste han inn sin synstolking på CD. Forberedelsen til denne synstolkingen ble gjort i nært samarbeid med galleriets ansatte. De fysiske rammebetingelsene må være tilrettelagt dersom den synshemmede skal kunne bevege seg selvstendig i museet ved hjelp av stikk eller førerhund. Særlig viktig er merkingen av utstillingen.

4.6 Uppsala Stadsteater

På vår siste kveld i Sverige var vi invitert til Uppsala Stadsteater for å se teaterstykket "Dass " (Det akademiska sjukehuspetaket) av Staffan Vesterberg. Nico var synstolk. Han hadde sett stykket på forhånd og gjort sine forberedelser. SRF hadde bestilt ledsager som skulle ordne med tolkeutstyret på samme måte som da vi var på kino. Tolkeutstyr, ledsagere og deltakere kom en time før forestillingen startet. Der ble vi samlet i et tilstøtende rom. Tolkeutstyret ble delt ut og vi fikk en introduksjon av teaterstykket av en ansatt ved teateret og synstolken.

Synstolking av teaterforestillinger foregår ved de synshemmede finner sine plasser i salen i god tid før forestillingen begynner. Ideell plassering er langt framme i salen, ca. rad seks. Synstolken plasseres i et rom med vindu bakerst i salen, sammen med lydteknikerne. På teateret vil stemmen til synstolken i salen virke forstyrrende for det øvrige publikum. Tolken introduserer stykket fram til teppet går opp og teaterstykket starter. Noen ganger deltar skuespillere i introduksjon og kostymer blir også vist. Deretter foregår det på samme måte som på kino.

Dette var også en ny og spennende opplevelse for oss, og vi fikk erfare enda en flott synstolking. Vi hadde to travle, men lærerike dager. Allerede på turen tilbake konkluderte vi med at foruten tolkeutdanningen, ville organisering og økonomi stå sentralt i det framtidige synstolkarbeidet.

5 Gjennomføring

For å prøve ut hvordan synstolking blir mottatt her i landet var det første delmålet i prosjektet å få startet utdanningen av tre til fem norske synstolker.

Følgende aktiviteter er gjennomført:

- Foredrag "Hvordan synshemmede/blinde ser" v/Terje Karlsrud.
Foredraget ble holdt på Hjelpemiddelsentralen med ca. 15 tolker til stede. Det var en nyttig innføring i hvordan synshemmede/blinde opplever sin egen funksjonshemming, og et godt innblikk i deres kultur.
- Kurs i synstolking 13. og 14. juni 2005.
Seks utdannede tolker for døve, døvblinde og døvblitte som er tilknyttet tolketjenesten, ble plukket ut blant flere interesserte; Gunhild Irene Løkken, Tine Eggen, Lisa Dimmen Jystad, Audun Nyhus, Annette Buan Pedersen og Gunnhild Haug. De deltok på et to dagers kurs i synstolking. Kursleder var synstolk Nico Psilander fra Sverige. Kurset inneholdt både teori og praktiske øvinger, og ga deltakerne en rask og god innføring i synstolking. (For mer detaljert kursprogram se vedlegg.)
- Utprøving av teknisk lytteutstyr 13. juni 2005.
En demonstrasjon av lytteutstyr ble gjennomført i samarbeid med en forhandler. Det innkjøpte lytteutstyret ble senere benyttet under kurset og den videre synstolkingen i prosjektet.

Det ble foretatt to synstolkøvinger av DVD filmene:

- "Elling" 03.11.05
- "Lars Monsen" 10.11.05

Tolkene forberedte seg tre og tre. Deretter synstolket de ca. 15 min. film med synshemmede til stede. Brukergruppen besto av en blanding av personer med synsrest og blinde. Vi ble enige om at syntolkene tok utgangspunkt i synstolking for blinde. Disse øvingene ga oss god

erfaring på forbereding og gjennomføring av synstolking, som vi tok med oss i det videre arbeidet.

5.1 Synstolking av teaterstykke og film

Prosjektgruppen valgte ut teaterstykke og film i samarbeid med blindeforbundets referansegruppe.

- Synstolking av teaterstykket "Kristin Lavransdatter" 14.12.05 ved hovedscenen på Trøndelag Teater.
- Synstolking av kinostykket "Gymnaslærer Pedersen" 09.03.06 ved Nova kino i Trondheim.

5.2 Synstolking på konferanser

I tillegg har det vært gjennomført synstolking av to konferanser i regi NAV Hjelpemiddelsentral Sør-Trøndelag avd. tolketjeneste. Vi ønsket å skaffe oss erfaring fra dette området også.

- Konferanse arrangert av tidligere Rikstrygdeverket, nå NAV. Arrangøren hadde hørt om prosjektet, og ville gjerne tilby synshemmede denne tjenesten under konferansen. Tolketjenesten stilte med to synstolker.
- Konferanse i regi av Landsforeningen for kombinert syn- og hørselshemmede/døvblinde og aetat, der tolketjenesten tok initiativ til synstolking. De stilte med to synstolker i tillegg til tegnspråk- og skrivetolker.

I forkant forberedte synstolkene seg ved hjelp av program og samtale med arrangør. De plasserte seg slik at de hadde god utsikt til det som foregikk både i salen og på podiet. Før konferansen startet beskrev de salen og hva som skjedde. Deretter synstolket de innimellom det som ble sagt. Ved denne synstolkingen benyttet de ikke mikrofon med sender og mottakere, men snakket i en ordinær mikrofon slik at alle deltakerne kunne ta del i synstolkingen. Begge konferansene omhandlet temaet sansetap og det var både synshemmede og fagfolk på området til stede. Dette bidro til større oppmerksomhet rundt behovet for synstolking for alle de tilstedeværende.

5.3 Erfaringer fra teater

Trøndelag Teater ble forespurt om synstolking av stykket Kristin Lavransdatter. De var meget positive til en slik form for tilrettelegging for synshemmede på teater, da deres mål er at teateret skal være tilgjengelig for flest mulig.

Samarbeidet mellom teateret og synstolkene foregikk slik:

- En kontaktperson fra teateret ble opprettet for det videre samarbeidet med de to synstolkene.
- Teateret ga stykkets manus til tolkene for forberedelse.
- Teateret stilte med gratis inngang for synstolkene, fordi de måtte forberede seg ved å se stykket på forhånd.
- Synstolkene fikk et videoopptak av stykket til videre forberedelse.
- Teateret var villig til å svare på eventuelle spørsmål tolkene hadde i forbindelse med forståelsen av stykket, kulissene og kostymene.
- Ved forespørsel tilbyr teateret omvisning. Man kan be om å få informasjon ut ifra spesielle behov, som for eksempel å kjenne på scene, kulisser og kostymer.
- Teateret reserverte det ønskede antall plasser for synshemmede etter forespørsel fra blindeforbundet. Det er tillatt å ha med førerhunder i salen.
- Syntolkene og teateret ble enige om hvor tolkene skulle plasseres og teateret tilpasset stoler og lys for synstolkene.
- Synstolkene fikk i samarbeid med teateret testet lytteutstyret på forhånd.
- Dagen da stykket skulle synstolkes stilte teateret med egen vert for de synshemmede og for synstolkene. De henviste gruppen til og fra sine plasser både før, i og etter pausen.
- Brukerne og tolkene fikk gå inn i salen før det øvrige publikummet. Slik ble det god tid til introduksjon av stykket.

Forberedelser:

- Tolkene så stykket en gang på teateret, deretter to ganger på video.
- Tolkene delte forberedelse og synstolking mellom seg, med en tolk i første akt med introduksjon i forkant og en tolk i andre akt med introduksjon i forkant.
- Synstolkingen ble forberedt ved hjelp av ansatte på teateret, video, manus, litteratur, internett og synonymordbok.
- Introduksjon av stykket før første og andre akt ble skrevet.

Gjennomføring:

- Lydsjekk
- Introduksjon av stykket og beskrivelse av sal og scene
- Synstolking
- Pause
- Introduksjon av stykket og beskrivelse av sal og scene
- Synstolking

Etterarbeid:

- Evaluering med synstolkene
- Evaluering med brukerne

5.4 Erfaringer fra kino

Nova kino var også positiv til synstolking av filmen "Gymnaslærer Pedersen".

Forberedelse:

- Tre synstolker delte syntolkingen mellom seg.
- Blindeforbundet tok først kontakt med kinoen. Deretter hadde tolkene god dialog med representanten fra kinoen, som tilrettela for tolkene og reserverte billetter. Det er en fordel om datoen for kinobesøkene avtales i forkant, slik at billettene kan hentes ut samlet.
- Tolkene så filmen tre ganger i forkant. Her var det ikke mulig å få en video for bruk i forberedelsene. Første gang vi så filmen diskuterte vi ulike utfordringer i etterkant. Andre gang vi så den var på babykino. Da fikk vi mulighet til å synstolke litt og diskutere underveis. Siste gang synstolket vi en god del. De som ikke satt med mikrofonen noterte hvor det var rom for å synstolke. I tillegg ble de ulike scenene skrevet ned. Underveis oppdaget vi at vi hadde mindre tid til beskrivelse enn vi trodde etter første forestilling.
- Tolkene brukte mye tid på research i forhold til presentasjonen av filmen. Den hadde fått mye oppmerksomhet i media, og det fantes mye stoff om den og boka den bygger på. Vi brukte avisutklipp, bilder, internett og synonymordbok i forhold til presentasjonen og synstolkingen.
- Det ble utfordrende å finne de riktige begrepene til beskrivelsene av flere scener, spesielt sexscenene. Vi var usikre på hvordan skulle vi beskrive disse på en mest mulig naturlig og riktig måte.
- I Sverige, der synstolking av kinofilmer har foregått en stund, sitter synstolken i salen blant publikum. Vi opplevde at det ble forstyrrende for det øvrige publikum. Dette vil sikkert variere fra film til film. "Gymnaslærer Pedersen" ble vist i en stor sal, og vi plasserte oss på siden av salen ved den ene utgangen. Tolken fikk disponere tre stoler og det var en halvvegg mellom oss og publikum. Denne fungerte som en lydmur. I tillegg holdt vi et ark foran munnen for å begrense forstyrrelsene.
- To synstolker fra prosjektgruppa klargjorde og delte ut lytteutstyret.

Gjennomføring:

- Oppmøte var ca. 45 minutter før filmen startet. Billetter og utstyr ble delt ut og testet, og alle tok plass i kinosalen.
- Synstolkenes introduserte filmen før reklamen startet. Det bør avklares på forhånd om introduksjonene kan overlappe reklamen, eller om reklamen skal synstolkes i sin helhet.
- Synstolking av filmen

Etterarbeid:

- Evaluering med synstolkene
- Evaluering med brukerne

5.5 Generell erfaring

Tolkene som deltok i prosjektet syntes det var spennende med synstolking. Under samarbeidet med brukergruppen erfarte vi at det ble satt stor pris på synstolking av både film og teater. Selv følte vi også synstolking var et godt egnet hjelpemiddel for denne gruppen. Vi fikk også tilbakemeldinger på at det var ønskelig at syntolking ble etablert som et fast tilbud, og også utvidet til flere arenaer. Vi vet at visuell kommunikasjon er en omfattende del av kommunikasjonen i alle situasjoner og sammenhenger. Denne gruppen går glipp av mye visuell og nonverbal informasjon. Våre erfaringer fra prosjektet tilsier at ønske om og behovet for synstolking vil være økende i framtiden. Med bakgrunn i vår grunnutdanning som tolker for hørselshemmede og døvblinde erfarte vi at synstolking godt kan bli en del av vår utdanning og yrkesutøvelse.

I forhold til den praktiske gjennomføringen ser vi at synstolkenes arbeidsoppgave ved tolking av kulturelle arrangementer er kun synstolking av arrangementet. Behovet for ledsaging til og fra slike arrangement må ivaretas av andre. Vi erfarte at det ikke finnes en offentlig ledsagertjeneste i dag. Ansvar for billettbestillinger og teknisk utstyr bør også tillegges andre enn synstolkene. Vi ser også behov for at det utvikles informasjonsmateriell for brukergruppen og til de ulike kulturinstitusjoner om hva synstolking innebærer.

Øvrige erfaringer:

- Et nyttig foredrag av en synshemmet ga oss bedre brukerkunnskap.
- Nyttig kurs v/synstolk Nico Psilander. Innholdet hadde en fin blanding av teori og praktiske oppgaver.
- Synstolking likner mye på tolking for døvblinde. Det ga en viss trygghet på jobben som skulle gjøres.
- Utfordring å ikke fokusere på språktolking og andre informative lydkilder, noe vi er vant med i vårt arbeid med døve og døvblind brukere.
- Interessant å ha hovedfokus på nøytral informasjon av omgivelsene og non verbal kommunikasjon.
- Utfordring å si mest mulig på kortest mulig tid. Det krever et godt og presist ordforråd.
- Det kan ikke synstolkes på tale og delvis heller ikke på musikk og andre auditive virkemidler.

- Av og til er det nødvendig å beskrive handling før den skjer, og tolkene må være godt forberedt på *når* disse scenene kommer.
- Stemmeleie og intensitet må varieres og justeres i forhold til stemning, bakgrunnsstøy og de mulighetene lytteutstyret gir.
- Viktig å finne riktig plassering der tolken ser og hører godt, men samtidig ikke blir et forstyrrende element.
- Nyttig med evaluering mellom tolkene og med brukergruppen og kulturarrangørene.

6 Intervju av forsøksgruppen

Prosjektgruppen plukket ut en bredt sammensatt forsøksgruppe av synshemmede, for å få frem så brede og representative erfaringer som mulig. Deltakerne har hatt følgende kvalifikasjoner:

- Blindfødte
- Svaksynte, ulik synsstyrke
- Personer som har mistet store deler av synet i voksen alder
- Menn
- Kvinner
- Alderspredning fra 25-90 år

Gruppemedlemmene har til felles at de er aktive og bruker ulike kulturtilbud jevnlig.

I etterkant av de to synstolkede forestillingene ble det gjennomført en intervjurunde av åtte av deltakerne. Gruppen som ble intervjuet består av tre blinde, fire svaksynte med ulik grad av synsrest og en seende mobilitetspedagog. En av deltakerne er i tillegg hørselshemmet. Deltakerne ble intervjuet enkeltvis. Resten av kapittelet er viet svarene forsøksgruppen kom med.

6.1 Synspunkter på hva en synstolk bør gjøre

Det overordnede målet til en synstolk er å være den synshemmedes øyne. 80% av sanseinntrykkene kommer via synet og det skal mye til for at en synstolk greier å kompensere det. Derfor bør synstolken være flink til å sortere ut hva som er relevant informasjon. Synstolken bør prøve å beskrive så mye som mulig av det visuelle og ikke hoppe over ting som kan virke som detaljer. Det er derfor viktig at synstolken er observant. I tillegg må synstolken være nøytral og ikke drive med sensur. Med andre ord må synstolken beskrive det som ikke sies med ord; det som den synshemmede ikke klarer å få med seg ved hjelp av andre sanser, som for eksempel lyd og lukt. Synstolken bør ha et godt ordforråd og være flink til å billedliggjøre helheten. Synstolken bør være vant til å tolke, ha erfaring med synshemmede, være profesjonell og godt forberedt. Det er

en fordel at synstolken har sett stykket før slik at han kan komme med informasjon der han vet at det er pauser. Slik blir det bedre flyt i stykket.

6.2 Hva bør beskrives

Mange hull kan bli tettet igjen når man får et stykke synstolket. Utgangspunktet må være at det tolkes for helt blinde. Det er viktig å begynne med et resymé av innholdet og essensen i stykket, slik at den synshemmede kan få et bilde av historien. Synstolken bør fortelle om spesielle hendelser som han vet at det blir dårlig tid til å forklare underveis.

Eksempler på hva som ønskes beskrevet er:

- personer og deres utseende og egenskaper
- ansiktsuttrykk, gester, kroppsspråk, ironi
- hva karakteren fokuserer/tenker på
- klesdrakt, kostymer
- tidsepoke
- omgivelser, miljøskildringer, vær
- interiør, scenebilde, rekvisitter
- lys som kulisse

Alt det nevnte kan være interessante opplysninger, men den viktigste informasjonen er likevel det som er i fokus i handlingen; informasjon den synshemmede trenger for å skjønne sammenhengen i stykket. Det er også viktig å informere om forandringer i scenebildet og flytting av fokus fra et objekt til et annet.

6.3 Opplevelsen av synstolkingen

Synstolkingen opplevdes noe ulikt hos deltakerne, men alle var stort sett svært fornøyde. Felles for alle var at de syntes synstolkene virket godt forberedt på oppgaven. De var flinke til å beskrive det viktigste og snakket på riktig sted i handlingen. Det var en merkbar utvikling fra de første videokveldene og til den langt mer erfarne synstolkingen på teater og kino.

Synstolking er mer krevende på film enn på teater. Film er mer visuelt; det er flere parallelle handlinger og scenebildet skifter raskere. Synstolking krever stor konsentrasjon fordi den synshemmede får et ekstra sted å ha fokus på. Dette minuset oppveies langt på vei ved all informasjonen den synshemmede mottar gjennom synstolkingen. Blinde poengterer at de fikk med seg mye mer enn handlingen når det ble forklart underveis. Som svaksynt kan man få bekreftet at man har oppfattet riktig. Helheten i stykket blir også bedre ved å motta informasjon som støtter opp om det man ser. Svaksynte påpekte at de

kunne slappe mere av. Det er mindre behov for og bedre bruk av kikkert når man vet hva man skal fokusere på. Det eneste som ble påpekt som litt negativt av en svaksynt var at det på kino til tider ble litt for mye tolking. Som eksempel er en scene der det ble takket ja til noe å drikke. Deretter kunne man høre at drikken ble helt i glasset. Det var da overflødig å synstolke den hendelsen.

Noen av deltakerne følte litt ubehag på teaterkvelden ved tanken på hva det øvrige publikum i salen hørte av synstolkingen. De var redde for at det virket forstyrrende. En stor fordel ved synstolking er at du som synshemmet slipper å høre på velmenende hvissing fra ledsagere eller andre personer som ikke vet riktig hvilke inntrykk de skal formidle. I stedet for at begge sitter anspent av frykt for å forstyrre andre tilskuere, kan både den synshemmede og ledsageren ved synstolking nyte og fordøye stykket bedre.

6.4 Synstolkens introduksjon i forkant

De fleste mente at de fikk bedre utbytte av stykket med en introduksjon i forkant. På teateret var det positivt at det ble lest fra programmet før forestillingen begynte og på kinoen ble forhåndsinformasjonen godt mottatt. Mange satt også stor pris på at stemningen i salen før forestillingen ble beskrevet; hva slags folk som var der, alder, hvordan de var kledd, hendelser osv.

Behovet for en forhåndsinformasjon kan variere litt avhengig av situasjonen. Synstolken kan forklare hendelser og ting som er vanskelig å forklare mens filmen pågår. Balansegangen er å ikke røpe for mye av handlingen, slik at overraskelser og momenter av spenning blir borte.

Persongalleriet kan gjerne introduseres på forhånd. Da trenger ikke synstolken å bruke så mye tid inne i filmen eller teaterstykket til det. Før stykket begynner er det stille i salen og brukeren kan konsentrere seg kun om det synstolken forteller. Forhåndsinformasjon kan gi den synshemmede referansepunkter og hjelpe han å danne seg et bilde av det som foregår på scenen eller i filmen. Det blir lettere for synstolken å forklare når han har gitt en god grunnbeskrivelse og det blir lettere for brukeren å følge med underveis i stykket.

6.5 Hva kunne vært gjort annerledes

Det kunne vært interessant med et besøk på teateret før forestillingen. Inntrykkene kunne blitt forsterket dersom brukeren på forhånd hadde fått anledning til å gjøre seg kjent med scene, kulisser og kostymer og kanskje også fått hilse på skuespillerne. Noen svaksynte ville også fortrunket at det var mer lys i salen og mange vil gjerne sitte midt på en av de fremste radene.

6.6 Kvaliteten på utstyret

De fleste har ingen negative erfaringer med selve synstolkingen, men noen mente at det tekniske utstyret fungerte for dårlig. Det ble særlig fremhevet at øreproppene var litt for tandre. Til tross for litt susing av og til gikk det greit for de fleste å stille inn lyden og betjene utstyret. For brukeren med hørselshemming ble lyden for svak.

6.7 Andre arenaer der synstolking kan benyttes

Synstolking kan benyttes til flere aktiviteter enn kino og teater. Deltakerne i prosjektet hadde mange gode forslag til andre områder der synstolking kan tilbys:

- idrettsarrangementer
- møter
- store arrangement / jubileum
- utstillinger
- TV
- DVD/video
- lekeplassen
- turer

6.8 Utfordringer

Noen kunne av praktiske årsaker tenke seg en kombinasjon av ledsaging og synstolketjeneste, men de fleste poengterte at det viktigste er selve synstolketilbudet. Det kan være greit for brukeren å møte synstolken på forhånd, etter at tolken har gjort sine forberedelser. Slik kan man skaffe seg nødvendig forhåndsinformasjon om stykket og kanskje avgjøre om det er et tilbud man ønsker å benytte seg av. Dersom synstolking blir et fast tilbud er det viktig at informasjon om tilbudet når fram til målgruppen.

Mange ønsket seg at synstolk/ledsager i framtiden kan tilbys synshemmede på samme måte som tolk/ledsager i dag tilbys døvblinde.

Under intervjurunden ble det bekreftet at det er et skrikende behov for synstolking. Alle deltakerne var svært interesserte i at synstolking skulle bli et fast tilbud til alle synshemmede. Det ideelle ville være at synstolking er et brukerstyrt tilbud, slik at hver enkelt bruker selv kan velge hvilke aktiviteter eller forestillinger de ønsker å få synstolket.

Noe som illustrerer viktigheten av tilbudet er at flere av personene i forsøksgruppen var så opptatte av at dette skulle bli et permanent tilbud, at de var villige til å nøye seg med dårligere kvalitet på tilbudet. Selv om alle mente at synstolkens grundige forberedelser var viktige for sluttresultatet, var allikevel kvantiteten viktigere enn kvaliteten.

Det var delte meninger om hvor kostnadene og ansvaret for gjennomføringen bør ligge. Noen få mente at dette må være blindeforbundets oppgave, men det store flertallet mente at dette bør være et offentlig ansvar på lik linje med tolketjenesten for døvblinde.

Synstolking bør ideelt sett være en tjeneste som bestilles gjennom hjelpemiddelsentralen og som alle med rett til ledsagerbevis kan benytte seg av. Blindeforbundet bør gå i bresjen for å få gjennomført dette. Fram til dette blir et offentlig tilbud bør imidlertid Norges Blindeforbund fortsette med synstolking.

7 Organisering og økonomi

7.1 Organisering av synstolkutdanningen

Under prosjektperioden samarbeidet synstolkene om oppgavene. Tolkene konkluderte med at de ønsker å jobbe i to-tolk system, det vil si at to tolker samarbeider om å forberede og gjennomføre synstolkingen. Tolkene som deltok i prosjektet er vant med denne arbeidsformen i sitt arbeid på tolketjenesten og ønsker å videreføre denne til synstolking. Begrunnelsen for denne arbeidsformen er bedre kvalitet og tilfredstillende arbeidsforhold for synstolkene.

Tolker med tre års utdanning i tolking for døve, døvblitte og kombinert syn- og hørselsehemmede/døvblinde er blitt brukt under prosjektperioden. Disse tolkene språktolker mellom norsk og tegnspråk og/eller andre kommunikasjonsformer døvblinde benytter. Videre beskriver/informerer tolkene om de visuelle inntrykk og nonverbal kommunikasjon og er ledsager for brukeren. Døvblinde benytter vanligvis individuelle tolker. Beskrivelse/informasjontolking er i stor grad det samme som synstolking. Det vil si at tolken beskriver den konkrete situasjonen og informerer om endringer i situasjonen. I tillegg verbaliserer tolken nonverbal kommunikasjon. Målet er at synstolken skal erstatte informasjonsgapet som oppstår når informasjon via synssansen ikke er tilgjengelig.

7.2 Forslag til organisering

Alternativ 1:

Benytte tolker fra den eksisterende tolkeutdanningen som i dag finnes ved Høgskolen i Trondheim og Bergen og ved Universitetet i Oslo. Etter en uformell samtale med Høgskolen i Sør-Trøndelag avd. for lærerutdanning og tegnspråk, sa Odd Morten Mjølén, lederen for

tegnspråkavdelingen seg interessert i å se på mulighetene for å organisere synstolking på høghskolenivå i framtiden. Videre påpekte han at tolkeutdanningen i dag har mer enn nok innhold i sin fagplan på tre år, men at det er mulig at synstolking for eksempel kan etableres som en etter- eller videreutdanning. Høghskolen er avhengig av at noen påtar seg finansieringsansvaret for utdanning av synstolker før de eventuelt setter i gang en synstolkutdanning. I forkant må det utarbeides en fagplan etter de krav høghskolen setter. En utdanning av syntolker på høghskolenivå vil kreve at det finnes jobbmuligheter som synstolk i etterkant. Det vil trolig innebære at rettigheten og organiseringen av synstolking må være klarlagt før utdanningen planlegges og gjennomføres.

Alternativ 2:

Blindeforbundet kan opprette et kurstilbud for synstolker der de selv setter kriteriene for kursdeltakernes bakgrunnskunnskaper. Det kan være personer med ulik utdanningsbakgrunn, noe som må taes hensyn til i forhold til kursinnhold. Her anbefaler prosjektgruppa at det nedsettes en kompetent arbeidsgruppe som utformer kursinnholdet. Vi anbefaler at gruppen har representanter fra blindeforbundet, synstolker fra prosjektet, tolkeutdanningen, synspedagog, NAV Hjelpemiddelsentral avd. tolketjenesten og kulturinstitusjoner. Denne typen kurs kan være en start på en framtidig etablering av synstolkutdanningen. Erfaringene kan brukes videre som et grunnlag til etablering av en offentlig synstolkutdanning. Norges Blindeforbund kan opprette et register over synstolker som har deltatt på kurs. Deretter kan de jobbe som frilanstolker, der den som bestiller tjenesten står som betaler. Finansiering av synstolkingen avtales direkte med tolken.

Til sammenligning har frilanstolker for hørselshemmede i dag en sats på:

- kr 196,- pr time dagsats
- kr 246,- pr time kveld- og helgesats
- kr 118,- pr time reise-, vente- og forberedelsessats

Tolkene ved NAV Hjelpemiddelsentral avd. tolketjenesten i Sør-Trøndelag yter hjelp til hørselshemmede, døve og døvblinde etter folketrygdlovens kapittel 10. Deltakelsen i prosjektet har gitt tolkene kunnskap og erfaring på synstolking. Denne kompetansen kan de ta med seg videre i sitt arbeid som tolker for døvblinde. De stiller seg positive til at synstolking for synshemmede kan bli en del av en offentlig tjeneste i framtiden. Skal synstolking tillegges den eksisterende tolketjenesten, må synstolking bli en rettighet i folketrygdloven. Tolkere ressursen og finansieringen må da styrkes, fordi det i dag er tolke- og ressursmangel i forhold til behovet.

7.3 Prosjektets forslag til innhold i utdanning av synstolker

- Brukerkunnskap

- Teori på områdene
  - Synstolking (forberedelse og gjennomføring)
  - Situasjonsforståelse/situasjonsanalyse
  - Nonverbal kommunikasjon
  - Visuell informasjon
  - Språksjangere
  - Yrkesrolle/yrkesetikk
- Praktiske øvinger på de teoretiske områdene
- Kunnskap om det teknisk synstolkeutstyret

I vårt arbeid med prosjektet er vi blitt mer og mer klar over at den framtidige synstolketjenesten må bli landsomfattende og knyttes til hjelpemiddelsentralene, på lik linje med tolketjenesten for døve og døvblinde. Formålet må være at tjenesten skal gi den enkelte med synshemming mulighet til en fullverdig deltakelse i samfunnet. Dette skjer ved at hver enkelt får dekket sitt behov for tolk så langt som mulig innenfor hjelpemiddelsentralens rammer og resurser. Retten til synstolketjeneste må hjemles i lov om folketrygd §10. Brukeren må derfor fylle vilkårene for medlemskap i folketrygden.

For å sikre kvaliteten på tjenesten må en egen forskrift for tolkefunksjon utarbeides. Forskriften bør beskrive formålet med tjenesten, hvem som har rett til tjenesten, formidling av tolkehjelp og ikke minst ansvaret til de ulike aktører/involverte. Tolkene som er knyttet til hjelpemiddelsentralen, må kunne benyttes i forbindelse med teater og filmframvising, utstillinger, konserter, idrettsarrangement, opplevelsesreiser m.m. Det må også utarbeides en egen forskrift som omhandler den økonomiske siden av synstolketjenesten knyttet til hjelpemiddelsentralen.

I påvente av en synstolketjeneste knyttet til hjelpemiddelsentralen må Norges Blindforbund Sør-Trøndelag tilby de øvrige fylkeslagene kurs for opplæring av en til to synstolker knyttet til hvert fylkeslag. Dersom det er mulig, bør de som skal rekrutteres til synstolkeopplæring komme fra den allerede etablerte tolketjenesten ved hjelpemiddelsentralene.

Etter at tolkene er utdannet bør fylkeslagene starte samarbeid med kulturinstitusjoner som teater, kinoer, museer m.m. for å få tilrettelagt for synstolking. I en slik avtale bør tolken få mulighet til å forberede seg ved å se den aktuelle forestillingen i forkant og om mulig, også få den på CD. Dette er viktig for at tolken skal kunne være best mulig forberedt.

Fylkeslaget bør ta ansvar for salg av billetter og ha den nødvendige kontakt med arrangør. Tolkeutstyret bør være fylkeslagets eiendom og laget må derfor ha en person tilstede som har ansvar for utlevering av

utstyret i god tid før forestilling. Tidspunkt for oppmøte må avtales med tolk og arrangør foran hver forestilling. Etter forestilling samler den ansvarlige inn tolkeutstyret og klargjør dette til neste gangs bruk.

Fylkeslaget bør starte forsiktig med enkle prosjekter, slik at en skaffer seg nødvendig kunnskap og erfaring. Fylkeslaget bør sammen med synstolkene planlegge hvilke tilbud en skal forsøke å gi. Dette kan være to til tre tiltak i løpet av en sesong, alt etter hva økonomien tillater. Det er viktig at organisator, i dette tilfelle fylkeslaget, bruker nødvendig tid sammen med tolk og bruker på å evaluere tiltakene. På den måten kan mangler eller feil rettes opp til neste gang. Det er også viktig å gi tilbakemelding til de arrangører vi besøker, både positiv og negativ. Arrangører må også lære dersom de skal kunne legge til rette slik vi ønsker.

7.4 Økonomi

En framtidig offentlig synstolketjeneste knyttet til hjelpemiddelsentralene bør i hovedsak være finansiert slik at bruker bare betaler inngangsbillett til arrangementet som tolkes. Det store spørsmålet blir hvem som skal finansiere tolkene. Prosjektgruppen er prinsipielt av den mening at det er arrangørens ansvar å legge til rette for alle besøkende, også funksjonshemmede. Det vil i tilfelle bety at arrangør også skal ta tolkeutgiftene. All offentlig virksomhet og virksomheter som mottar statstøtte kan pålegges dette. Det kan derimot bli vanskelig å pålegge private aktører denne kostnaden. I de tilfeller hvor arrangører ikke vil legge til rette, bør brukerorganisasjonen invitere arrangør og hjelpemiddelsentral til et møte der samarbeidet og de forskjellige arbeidsoppgavene diskuteres. Den økonomiske fordelingen må selvsagt stå sentralt. Målet må være å få arrangør til å ta nødvendige tolkeutgifter, inkludert forberedelser. Alternativt kan det diskuteres en økonomisk fordeling mellom arrangør og folketrygden.

Som tidligere nevnt må det lages en egen forskrift som beskriver og fordeler det økonomiske ansvar i forhold til:

- Formål og omfang
- Beregning av takster og tid
- Reise og oppholdsutgifter
- Oppgjørsform
- Forhold til annen lovgivning

I påvente av en offentlig støttet synstolketjeneste er organisasjonen sterkt avhengig av hvilken økonomisk avtale som kan oppnås i samtale med tolkene og ikke minst hva en kan få arrangørene til å bidra med i det enkelte tilfelle. Utgangspunktet må etter vår mening være at brukeren, det vil si den synshemmede, skal kunne delta ved bare å betale den

fastsatte inngangsbillett til arrangementet på lik linje med andre. Tolken skal ha sin obligatoriske lønn, samt reise og oppholdsutgifter dekket. Det betyr at organisasjonen og arrangøren av de tiltak som skal synstolkes, i forkant må bli enig om hvordan utgiftene skal fordeles.

7.5 Tolkeutstyr

Det finnes i dag flere typer tolkeutstyr på markedet, med ulik kvalitet og med stor variasjon i pris. Før innkjøp vurderte prosjektgruppen flere typer utstyr og var sterkt opptatt av å finne utstyr som var lett å bruke, med god lydkvalitet og til en pris som lå innenfor de rammer som var satt. Det dyreste utstyret kostet ca. kr. 57.000 (for 10 personer) mens det rimeligste kostet i underkant av kr. 20.000 (for 15 personer).

SENNHEISERs – turguide system er etter alt å dømme noe av det beste som kan skaffes, rent kvalitetsmessig, men er samtidig også det dyreste. Etter kontakt med flere leverandører besluttet prosjektgruppen til slutt å anskaffe OKAYO, et trådløst, moduloppbygget system som er enkelt å tilpasse forskjellige behov. Utstyret kan benytte både oppladbare og vanlige standard batterier som fulladet har en brukstid på åtte til ti timer og har en rekkevidde på inntil 100 m. fritt felt.

Til prosjektet er det innkjøpt 15 OKAYO mottakere, 15 øreplugger, en myggmikrofon og to håndmikrofoner. Utstyret er ikke det beste som er på markedet, men fullt brukbart og desidert det billigste vi kunne oppdrive. En stor fordel er at utstyret er i moduler og at en dermed har muligheten til gradvise innkjøp. På den måten kan anlegget bygges ut etter behov og økonomisk evne. Det er også kjøpt inn TV og DVD spiller som ble brukt under synstolkeøvingene.

De fylkeslag som vil gå til innkjøp av tolkeutstyr bør i forkant gjøre grundige undersøkelser med hensyn til pris og kvalitet. Det finnes et stort utvalg og utviklingen skjer fort på dette området. Det vil også være en fordel at fylkeslaget oppnevner en person som får ansvaret for at utstyret blir vedlikeholdt og tatt vare på, at batteri blir innkjøpt / oppladet og at eventuelle behov for nyinnkjøp blir foretatt. Når synstolketjenesten blir knyttet til hjelpemiddelsentralene, må også ansvaret for det tekniske tolkeutstyret ligge der.

7.6 Andre aktører som jobber med synstolking

En annen aktør som jobber med synstolking i dag er MediaLT. "Lydtekst-prosjektet" har som målsetting å få til prøvesendinger med synstolking i 2008 på nasjonal TV, samt undersøke muligheter for å få etablert en varig tjeneste for synstolking av fjernsynssendinger i Norge (www.medialt.no).

I England jobber filmskaperen Raina Haig med å fremme synstolking av film på kino. Virkemiddelet heter "Audio Description". Målsettingen er digital integrert synstolking av film og TV-produksjon i tillegg til direkte synstolking (www.rainhaig.com).

8 Ressursbruk ved synstolking

De seks tolkene samarbeidet under prosjektperioden om de ulike arbeidsoppgavene gjennom å observere og diskutere hverandres løsninger. På den måten kunne de utveksle kunnskap og skaffe seg erfaring. Vi har prøvd å regne ut ca. antall timer to synstolker bruker på forberedelser og gjennomføring av synstolking av ett teaterstykke og en kinofilm.

8.1 Ressursbruk ved teaterstykket "Kristin Lavransdatter"

- tre ganger gjennomsyn av teaterstykket med varighet på tre timer, herav en gang på teateret og to ganger på video, hvor tolkene delte stykket mellom seg.
- Sum 6 timer
- Forberede synstolking med manus og video til hjelp.
- Sum 10 timer
- Skrivning av introduksjon før 1. og 2. akt.
- Sum 2 timer
- Finne plassering og testing av utstyr i samarbeid med teatret.
- Sum 2 timer
- Gjennomføring av synstolking.
- Sum 8 timer
- Reisetid til/fra teateret tre ganger.
- Sum 6 timer

2 tolker: sum antall timer = (34 x 2) 68 timer

8.2 Ressursbruk ved kinostykket "Gymnaslærer Pedersen"

- Tre ganger gjennomsyn av kinostykket med varighet på 1 1/2 time.
Sum 9 timer
- Forberede synstolking.
Sum 10 timer
- Skrivning av introduksjon.
Sum 2 timer
- Finne plassering og testing av utstyr i samarbeid med kinoen.
Sum 2 timer
- Gjennomføring av synstolking.

Sum 2 timer

- Reisetid til/fra kinoen fem ganger.

Sum 10 timer

2 tolker: sum antall timer = (35×2) 70 timer

9 Sluttbetraktninger

Norges Blindeforbund Sør-Trøndelag har gjennomført prosjektet "Synstolking åpner kulturen". Av praktiske og tidsmessige årsaker har prosjektgruppen kun prøvd ut tre typer arrangement; teater, kino og konferanser. Et av prosjektets delmål, å legge inn et synstolket lydspor i en DVD film, er ikke blitt gjennomført. Dette valgte vi å kutte ut fordi andre aktører på markedet jobber med dette (se kap. 7.5.).

På området synstolkning er Norge som et u-land å regne. Dette kommer fram hvis vi sammenligner oss med en rekke andre land, for eksempel Sverige, Finland og England. Tiden må sies å være overmoden for at det også skjer noe radikalt på denne fronten i Norge. Den akselererende visualiseringen vi er vitne til i samfunnet burde være argument godt nok for å gjøre noe. For eksempel øker bruken av lys og dataanimerte kulisser på teater, noe som øker visualiseringen og tempoet i forestillingene.

Målet for prosjektgruppen er at syntolking blir en rettighet i folketrygdloven på lik linje med tolking for hørselshemmede og døvblinde, og at tjenesten etableres som en del av tolketjenesten ved NAV Hjelpemiddelsentral. For å nå dette målet ser vi at det gjenstår en del arbeid i forhold til å utarbeide og få godkjent en ny rettighet, samt finansiering og organisering av utdanning og etablering av en brukerstyrt syntolkertjenesten. Norges Blindeforbund må ta ansvar her. Dette er en politisk prosess hvor samfunnsmessig likestilling kan bli gjennomført i praksis. Prosjektgruppens stiller gjerne sine erfaringer til disposisjon i det videre arbeidet.

Vedlegg:

- Prosjektbeskrivelse
- Rammeprogram – kurs for synstolker
- Pressemelding

PROSJEKTBESKRIVELSE

Søker: Norges Blindforbund Sør-Trøndelag.
Hørløcksvei 66,
7058 Jakobsli.

Prosjektleder: Gustav Gundersen
Stølan 16, 7200 Kyrksæterøra
Mail: gustgun@online.no
Tlf: 72451407 - 41273350

Prosjektnavn: Synstolkning åpner kulturen.

Hovedmål.   a) Å likestille synshemmede på linje med seende
                  hva gjelder tilgjengelighet til kulturtilbud som
                  Teater, kino , idrettsarrangement osv.
                  b) Å få laget/utarbeidet en fagplan for
                  utdanning av synstolker i Norge.
                  c) Å etablere samarbeid med Høyskolen i Sør-
                  Trøndelag, tolkelinja , for derigjennom å sikre et
                  framtidig utdanningstilbud for de som ønsker å bli
                  synstolker.

Delmål: a) Å startet utdanningen 3-5 norske tolker for
                  å få utprøvd hvorledes dette blir mottatt
                  her i landet.
                  b) Det vil også bli forsøkt å legge inn ett
                  synstolket lydspor i en DVD film.

BEGRUNNELSE

Det er et kjent problem at blinde og sterkt svaksynte i de aller fleste tilfeller er "utestengt" fra opplevelse og deltakelse i det kulturelle mangfold.

Synstolking er et nytt tilbud som er under utvikling, men ikke utprøvd i Norge. Det finnes heller ikke utdanningstilbud for synstolker her i landet.

I Finland og i Sverige har en kommet godt i gang, og har etter hvert skaffet seg en del erfaring med slik tolking og, det arbeides nu for å til en permanent utdanning av synstolker.

Alt tyder på at Svenske Yrkeshøgskolen kommer til å ta ansvaret for denne skoleringen.

Nico Psilander fra Uppsala er en av de som har lengst erfaring og som har forsøkt tolket de fleste kulturtilbud som det er mulig å synstolke. Han gir bl. annet uttrykk for at tolkens forberedelse og forkunnskap er særdeles viktig for at den synshemmede skal få en god opplevelse.

At synstolkning virkelig fungerer på en fantastisk måte ble beskrevet av en synshemmet som hadde opplevd en film tidligere.

Tross det, opplevde han samme film som en helt ny og annen film takket være Nico Psilanders synstolkning.

Det sterkeste var at synsintrykket forsvant da Nico sluttet å tolke, mens filmens lyd fortsatte i noen minutter.

Han oppleve det som en sterk illustrasjon på forskjellen mellom film med og uten tolkning.

Synstolking er rent teknisk ikke vanskelig å gjennomføre.

Det som kreves er en mikrofon til tolken og et antall headsett til de synshemmede som trenger det.

Framdriftsplan

Fase 1. Perioden 15.januar til 15.mars 2005

Detaljplanlegging av prosjektet vil bli igangsatt medio januar 2005

Det vil da bli i foretatt en utlysning etter 3 - 5 kandidater/ deltakere som ønsker å ta en tolkeutdanning.

Videre vil det bli gjort konkrete avtaler med Trøndelag teater, Trondheim kino, Stiklestad nasjonale kulturhus og Høgskolen i Sør-Trøndelag. Her kan det skytes inn at alle forannevnte institusjoner allerede har gitt muntlig tilsagn om å delta i prosjektet.

Det vil også bli gjort endelige avtaler med svenske lærerkrefter som skal stå for gjennomføring av tolkeopplæringen.

Fase 2. Perioden 15.mars til 15. august 2005

I denne perioden skal tolkene utdannes og trenes.

Det vil også bli innkjøpt og utprøvd nødvendig tolkeutstyr for 20 personer.

Fase 3. Perioden 15.august til 15. desember 2005

I denne perioden vil tolketjenesten utprøves sammen med blinde og svaksynte og fagpersonell fra Høgskolen i Sør-Trøndelag.

Tolkingen vil skje i forestillinger ved forannevnte kulturinstitusjoner.

Dette vil gi det siste grunnlaget for utarbeiding av en framtidig utdanningsplan for synstolker.

Utdanningsplanen gjøres ferdig i denne fase.

Fase 4. Perioden 15. januar til 15. mars 2006.

Prosjektrapport skrives og distribueres til samarbeispartnere.

Regnskap avsluttes og rapport utarbeides.

PROSJEKTORGANISERING

Prosjektsøker: Norges Blindforbund Sør-Trøndelag

Prosjektleder: Konsulent Gustav Gundersen

Styringsgruppe: Prosjektleder.
 Fylkessekretær I Norges Blindforbund
 Sør-Trøndelag.
 En oppnevnt av Høgskolen i Sør-Trøndelag.
 En blind/svaksynt bruker
 En spesialpedagog.

For øvrig vil representanter fra de samarbeidende kulturinstitusjoner bli invitert etter behov.

Det vil bli ført prosjektdagbok.

I tillegg vil det bli samarbeidet med Norges Blindforbund Nord-Trøndelag om kulturaktivitetene på Stiklestad.
 Det vil også bli tatt kontakt med Oslo fylkeslag av NBF, da vi er kjent med at det også der arbeides med et liknende prosjekt.

PROSJEKTETS BETYDNING - NYTTEVERDI

Prosjektet må betraktes som et pilotprosjekt, og kan komme til å få stor betydning særlig på lang sikt dersom vi klarer å få utarbeidet, og lagt grunnsteinen for et varig, og forhåpentligvis offentlig utdanningstilbud for synstolker.

I likhet med befolkningen ellers, er blinde og svaksynte interessert i og opptatt av kultur som kino, teater, idrett m.m
 Å være fysisk tilstede og få oppleve spenningen, intensiteten og atmosfæren vil derfor være som å åpne en ny verden for mange kulturinteresserte blinde og svaksynte mennesker .

Prosjektet må betraktes som en start på arbeide med synstolking i Norges Blindforbund, og videreføringen av arbeide etter endt prosjekt vil være en selvfølgelighet.

ØKONOMI

REGNSKAP

Prosjekt regnskap vil bli ført av fylkeslagets regnskapsfører og revidert av forbundets revisjon.

RAMMEPROGRAM

KURS FOR SYNSTOLKER

Sted: Hjelpemiddelsentralen i Sør-Trøndelag

Tid: Mandag 13 og Tirsdag 14. Juni 2005

Mandag 13. Juni:

Kl. 09.00 Kursåpning - presentasjon og orientering om kurset.

Kl. 09.15 - Hva er synstolkning ?
 - Hur opplever den blinde/svaksynte synstolkning ?
 - Forventninger til synstolken
 - Genomgang av utrustning for synstolken
 Ulike typer forestillinger:
 - Teater
 - Film/video
 - Guidingar m.m

Kl. 12.30 Lunsj

Kl. 13.30 - Planering av en synstolkning
 - Hur man gjør ett kørchema
 - Relationsråd
 - Hvilken er den vesentligste informasjon ?
 - Organisasjon av en synstolkning
 - Viktige personer å ha kontakt med
 - Informasjonsarbeide
 - Teknikk
 - Opplegget for synstolkningsdagen

Tirsdag 14. Juni.

Kl. 09.00 Kursstart

- Trenigspass: Videtolkning ulike forestillinger & filmer (korte sekvenser)
- Diskusjon

Kl. 12.00 Lunsj

Kl. 13.00 - Provfim: Individuell synstolkninger på ca. 45 min.
 Diskusjon
 Oppsummering/avslutning.

Kursleder/Foreleser: Nico Psilander

Kurset avsluttes senest kl. 15.45

PRESSEMEDLING

Premiere på synstolket teater i Norge!

Tid: onsdag 14. desember, klokka 19.30

Sted: Trøndelag Teater, Hovedscenen

Kontaktperson: Gustav Gundersen, prosjektleder

Tlf. 412 73 350

Bakgrunnsinformasjon

For første gang i Norge vil Norges Blindforbund Sør-Trøndelag synstolke en teaterforestilling for blinde og sterkt svaksynte.

Det er teaterstykket Kristin Lavransdatter som blir tolket .

NBF Sør-Trøndelag har i løpet av 2005 gjennomført prosjektet : "Synstolking åpner kulturen" i nært samarbeid med Helse og Rehabilitering, tolketjenesten i Sør-Trøndelag og Trøndelag Teater.

Hovedmålet med prosjektet er å likestille synshemmede med seende når det gjelder tilgjengelighet til kulturtilbud som teater, film, idrettsarrangement m.m., samt å få laget en plan for utdanning av synstolker i Norge. Tanken er å utdanne 5-8 tolker for å prøve ut hvordan dette blir mottatt blant brukerne.

Prosjektgruppen som startet sitt arbeid i januar, har i løpet av året besøkt "Sybnskadades Riksforbund" i Sverige og erfart hvordan synstolkene utdannes og hvordan tolkearbeidet drives. Svenskene har allerede kommet godt i gang med dette arbeidet, så det gruppen erfarte og plukket opp av råd og tips har vært til stor hjelp. Sammen med tolketjenesten som er knyttet til Hjelpemiddelsentralen i Sør-Trøndelag, fant prosjektgruppen fram til seks tolker som i løpet av sommeren og høsten har gjennomført synstolkeopplæring.

Hva er synstolking ?

Synstolking er det samme som å beskrive det en seende opplever av synsinntrykk i en gitt situasjon. Målet med en slik beskrivelse er å gi et bilde av situasjonen og omgivelsene slik de er. Gjennom synet ser man personer, omgivelser og det som skjer. Å formidle dette videre er å synstolke.

Når forestillingen Kristin Lavransdatter tolkes så skjer det på følgende måte: De synshemmede sitter som andre besøkende i salen med en trådløs mottaker i lomma og med hodetelefoner. Synstolkene sitter på et annet sted i teatret med utsyn til scene og øvrige omgivelser. Gjennom en trådløs mikrofon beskriver de det som skjer.

Prosjektet har så langt gått etter planen. Det skyldes ikke minst et fint samarbeid med Nico Psilander, en erfaren synstolk fra Sverige, Gunhild Haug ved tolketjenesten på Hjelpemiddelsentralen, flere dyktige medarbeidere ved Trøndelag Teater og ikke minst Helse og rehabilitering, som har gjort det økonomisk mulig å gjennomføre prosjektet.

Prosjektgruppa vil på nyåret fortsette arbeidet med forsøk på tolking av film og idrettsarrangement.